

Inspiratienota

voor een lokaal vrijetijdsbeleid

vrije tijd

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Inspiratie voor een breed vrijetijdsbeleid via negen thema's	6
2.1 Verenigingen en vrijwilligers	7
2.2 Participatie aan beleid	9
2.3 Toegankelijkheid van het aanbod	12
2.4 Infrastructuur	15
2.5 Samenleven in de publieke ruimte	18
2.6 Lokaal beleid	21
2.7 Samenwerken	24
2.8 Digitalisering	27
2.9 Mentaal welbevinden in en door vrije tijd	29
3. Hoe ziet mijn gemeente er nu en straks uit? Omgevingsanalyse	31
3.1 De bevolking groeit en wordt superdivers	32
3.2 Mensen wonen graag in hun gemeente	33
3.3 De gemeente wordt digitaal	33
3.4 Hoge tevredenheid over vrijetijds mogelijkheden	34
3.5 Appreciatie voor groen terwijl de verharding toeneemt	34
3.6 Een krappe arbeidsmarkt en stijging van kansarmoede	35
3.7 Mobiliteit	35
3.8 Onderwijs	36
3.9 Samenleven	36
Meer info	37

Legende

lokale besturen
maken het verschil

extra informatie

woord

link

Inleiding

De lokale beleidsperiode 2019-2024 begeeft zich richting uitgang: de gemeenteraadsverkiezingen van zondag 13 oktober 2024 verschijnen aan de horizon. Voor heel wat steden en gemeenten was het een woelige episode. De meerjarenplanning stond amper een goed jaar op papier toen een virus in maart 2020 mensen thuisield en lokale besturen verplichtte om hun werking helemaal om te gooien. Voor verschillende groepen in onze samenleving was dit een harde periode – denk bijvoorbeeld aan alleenstaanden, schoolgaande jeugd of zorgpersoneel. Ook binnen het brede vrijetijdsbeleid was ‘verder doen’ niet evident. De kern van dit aanbod wil mensen samenbrengen, hen aanzetten tot nieuwe ontdekkingen. Om virusverspreiding tegen te gaan was dit in bepaalde fases van de pandemie strikt verboden. Toen we met zijn allen in het voorjaar van 2022 voorzichtig de deuren weer opengooiden, was bij een deel van het publiek duidelijk schroom voelbaar. De vluchtelingenstroom uit Oekraïne boorde solidariteit aan bij de bevolking en lokale besturen. Opvanginitiatieven, een aanbod op het vlak van onderwijs en vrije tijd: heel wat steden en gemeenten kregen het gedaan met hun inwoners. Maar toen enkele maanden later bleek dat de energieprijzen ongeziene hoogten bereikten, zakte de sfeer in elkaar. De meerjarenbegroting die in 2019 opgesteld was, bleek lastig vol te houden. Lokale besturen dachten na over een lagere temperatuur van het zwembad, het groeperen van medewerkers op één te verwarmen werklocatie of het uitschakelen van straatverlichting. De voorbije jaren waren voor medewerkers en bestuurders op zijn minst onvoorspelbaar te noemen, maar waren gelukkig geen periode van enkel kommer en kwel. Heel wat mensen leerden zich te beredderen, hun opdracht anders in te vullen en creatief om te gaan met de (kleine) mogelijkheden die er waren. Wat de nieuwe lokale legislatuur zal brengen, is een vraagteken. Tegelijkertijd staat vast dat een aantal tendensen zich verder zullen zetten, dat de onderstroom van maatschappelijke en bestuurlijke evoluties verder kabbelt (of kolk?). Voor een stuk vormen zij de humus waarin beleidsplannen en acties gezaaid zullen worden en groeikansen moeten krijgen. Daarbij hoopt deze inspiratienota u als medewerker van een lokaal bestuur te ondersteunen. In eerste instantie mikken we op de mensen die actief zijn in het brede vrijetijdsveld, van het stedelijk museum over de sportdienst tot de jeugddienst en het cultureel huis. Maar als deze tekst ook gemeenteraadsleden of schepenen (al dan niet in spé), algemeen directeurs en andere beleidsmedewerkers kan vervoeren, dan is onze missie dubbel geslaagd.

Het eerste deel van deze Inspiratienota valt met de deur in huis. Negen transversale thema’s, aangedragen en gevoed door het overleg met de betrokken bovenbouworganisaties – waarover hieronder meer. Voor wie nood heeft aan verdieping: in het tweede deel schetst de nota de maatschappelijke context waarin het vrijetijdslandschap zich bevindt. De gemeente- en stadsmonitor was hier onze gids.

De VVSG schreef deze tekst samen haar partners uit de vrijetijdssector: belangenbehartigers en steunpunten die in Vlaanderen samen met de lokale besturen en het middenveld aan de vrijetijdskar trekken. Uit welke leden deze ‘bovenbouw vrijetijd’ bestaat, leest u onderaan deze introductie. Stuk voor stuk leverden ze inhoudelijke analyses en visie aan vanuit hun expertise, waarvoor we hen ongelofelijk erkentelijk zijn. Wat ons betreft

maakt deze combinatie de sterkte uit van de tekst. We rekenen erop dat de inhoud ervan het lokale beleid kan voeden. En dat de verschillende betrokkenen bij de tekst elkaar de komende jaren blijven vinden. Zo kunnen we elk vanuit onze eigen rol en in overleg de lokale besturen steunen bij de ontwikkeling en uitvoering van een lokaal vrijetijdsbeleid met perspectieven voor elke inwoner.

Deze tekst kwam tot stand met inbreng en steun van de volgende partners:

Bataljong
Netwerk van experts op vlak van lokaal beleid voor kinderen en jongeren.

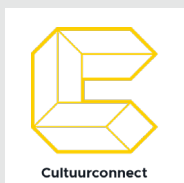
FARO
Steunpunt voor cultureel erfgoed: musea, archieven, erfgoedcellen, ... maar ook steden en gemeenten met vragen rond cultureel erfgoed.

cult!
Netwerkorganisatie en belangenbehartiger van cultuurhuizen in Vlaanderen en Brussel

Netwerk Lokaal sportbeleid
Netwerk van ambtenaren bij sport- en vrijetijdsdiensten, schepenen en verantwoordelijken van sportinfrastructuren, zwembaden en recreatiecentra.

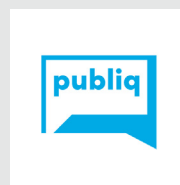
Cultuurconnect
Ondersteunt Vlaamse gemeenten bij de digitale uitdagingen van hun cultuurbeleid, met klemtoon op openbare bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra

OP/TIL
stimuleert cultuur in alle richtingen. We verbinden culturele spelers over de grenzen van gemeenten, sectoren en disciplines heen. OP/TIL is het steunpunt voor bovenlokale cultuur.

De Federatie
Belangenbehartiger van het Vlaamse sociaal-cultureel volwassenenwerk en de amateurkunsten

publiq
Ondersteunt gemeenten in communicatie van het publieke vrijetijdsaanbod, onder meer via de UiTPAS en UiTdatabank

Demos
Kenniscentrum dat inzet op het vernieuwen en verdiepen van de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugd en sport

VVBAD
(Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie)
De beroepsvereniging van de informatiesector, waaronder de openbare bibliotheken

Inspiratie voor een breed vrijetijdsbeleid via negen thema's

2.1 Verenigingen en vrijwilligers

Sinds de coronapandemie steeg de maatschappelijke waardering voor vrijwilligers, zowel bij burgers als bij het beleid. Het besef groeide dat ze onmisbaar zijn voor een warme samenleving. Toch hebben jeugdorganisaties, sociaal-culturele verenigingen, sportclubs en lokale besturen soms moeite om dit belangeloos engagement voldoende duurzaam op te nemen. Onze complexer wordende samenleving heeft de neiging ook aan vrijwilligersverenigingen hogere eisen te stellen. Allerlei regelgeving, zoals bijvoorbeeld de verplichtingen omtrent gegevensbescherming of luchtkwaliteit, kan het enthousiasme 'om iets te doen' afremmen. Daarnaast zoeken ook de verenigingen zelf een nieuw evenwicht. Hun leden zijn minder levenslang verbonden, maar zetten zich met volle overtuiging in voor bepaalde korte projecten waar ze vaak zelf het initiatief toe nemen. Parallel hieraan groeien er nog tal van nieuwe vormen van vrijwillig engagement die niet altijd in het opzet van een klassieke vereniging passen. Denk aan wijkcomités, actiegroepen, doelgroepenverenigingen en individuele amateurkunstenaars. Verenigingen en vrijwilligers veranderen, dus het beleid van steden en gemeenten moet meeveren. Het is belangrijk om te weten wat beweegt in de gemeente, welke noden er zijn en hierover in gesprek te gaan.

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Maak gebruik van de kansen die het Verenigingsloket biedt

Eind 2023 lanceert Vlaanderen het Verenigingsloket, een webplatform dat fungeert als uniek loket waarop verenigingen en vrijwilligers terecht kunnen voor alle informatie en diensten die ze nodig hebben bij hun engagement – ook die van het lokale bestuur waar ze actief zijn. Als gemeente is het dus belangrijk om op dit platform aanwezig te zijn.

2. Stel een verbindingsofficier aan

Naast de voordelen die digitalisering te bieden heeft, is menselijk contact onvervangbaar. Een ondersteunende of verbindende medewerker kan vrijwilligerswerk en alle mogelijke organisaties mee op een hoger niveau helpen tillen, of het nu gaat om een schepen van vereniging, een groeimanager of een regisseur vrijwilligersbeleid. Sterke gemeentelijke ondersteuning van het lokale brede vrijetijdsbeleid is het beste begin. Bij voorkeur gaat het om een combinatie van logistieke, financiële en inhoudelijke steun. Daarbij is het goed om vrijetijdskansen onderling op elkaar wat af te stemmen en eventuele hiaten in het aanbod aan te pakken.

3. Help vrijwilligers om bij te leren en te groeien in hun betrokkenheid

Het lokale bestuur is vaak het eerste en belangrijkste aanspreekpunt voor verenigingen. De start van een nieuwe legislatuur is het moment om bestaande subsidie- en retributiereglementen te evalueren en te optimaliseren, uiteraard in samenspraak met de vrijetijdsactoren. Probeer hierbij zo veel mogelijk administratieve drempels en belasting te vermijden, zodat een vrijwilliger zich kan richten op de kern van zijn of haar rol: de activiteiten en de vereniging. Naast financiële en logistieke ondersteuning, kunnen vrijwilligersverenigingen ook behoefte hebben aan begeleiding en advies. Dit betekent niet dat je er als lokaal bestuur alleen voor staat. In Vlaanderen is er een rijk vormings- en begeleidingsaanbod, op maat van verschillende soorten vrijwilligers en verenigingen.

Kom nog meer te weten

- [Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk](#)
o.a. juridische informatie, vormingsaanbod, tips voor een lokaal vrijwilligersbeleid
- [Wegwijzer naar slimme subsidiereglementen, slimgeregeld.be/](#)
- [Vrijwilligers waarderen en enthousiasmeren](#)
- [Praktijkvoorbeelden en beleidsaanbevelingen bij de aanpak van regulitis bij vrijwillig engagement door jongeren](#)
- [Stappenplan voor het begeleiden van erfgoedvrijwilligers](#)
- Inclusief vrijwilligerswerk, begeleiden van kwetsbare vrijwilligers:
 - [- Vrijwilligerswerk door personen met een beperking](#)
 - [- Mix match begeleiden van kwetsbare vrijwilligers](#)
- [Socius](#), het steunpunt sociaal-cultureel werk, over vrijwilligerswerk

2.2 Participatie aan beleid

Het begrip participatie dekt meerdere ladingen. Het kan verwijzen naar deelnemen aan het vrijetijdsaanbod, wat dan bijvoorbeeld in de 'participatiesurvey' gemeten wordt. Het kan ook verwijzen naar 'deelhebben, waarbij burgers zich actief betrokken voelen bij het beleid en de werking van een organisatie. In deze paragraaf gebruiken we participatie in de context van 'deelhebben'. Participatie als 'deelnemen' komt in de volgende paragraaf aan bod.

Zelfs in de context van 'deelhebben', is participatie er in verschillende vormen.

Deelhebben strekt zich uit van informatie delen, over advies vragen tot deelnemers zelf laten organiseren en beslissen. Gebruik daarom niet zomaar het woord "participatie" want dat roept veel verwachtingen op. Maak aan de deelnemers duidelijk tot waar hun zeggenschap gaat. Kunnen ze feedback geven op een voorstel? Of kunnen ze bij wijze van spreken van een wit blad vertrekken? Bij co-creatie hebben alle deelnemers invloed op het proces, en dit kan een taaie en intensieve werkmethode zijn. De weg die afgelegd wordt met de deelnemers is vaak minstens even belangrijk als het eindresultaat.

De klassieke beleidsparticipatievormen – denk aan de adviesraden – zijn soms verplicht opgelegd van bovenaf, en zijn als 'instituut' soms een rem op lokale dynamiek. Het vrijetijdslandschap telt echter steeds meer spelers die zich niet onder één noemer laten vangen. Ze slaan bruggen naar thema's als welzijn, klimaat of gendergelijkheid. Of ze baseren zich op de principes van de commons of gemeengoed. Daarbij spreekt bijvoorbeeld een groep buurtbewoners af om een verwaarloosd pleintje samen te vergroenen en te onderhouden.

Heel wat steden en gemeenten merken op dat de traditionele invulling van de gemeentelijke adviesraden de rijkdom van het vrijetijdsveld niet voldoende kan vertegenwoordigen. Ze zoeken naar nieuwe manieren om deze betrokkenheid een plek te geven. Hiermee willen ze andere doelgroepen bereiken, burgerinitiatieven ondersteunen en nieuwe thema's op de kaart zetten. De lokale besturen en hun medewerkers zijn op dat moment niet meer de unieke bedenkers en uitvoerders van beleid. Hun inwoners kunnen bijvoorbeeld mee nadenken over een nieuw circulatieplan en aanpassingen voorstellen. Ze worden coproduct of medebeslisser.

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Iedere burger gelijkwaardig aan de start

Om ervoor te zorgen dat alle inwoners de kracht en het verbindende van vrije tijd kunnen ervaren, zullen lokale besturen in de praktijk extra inspanningen moeten doen voor wie drempels ervaart. Dit principe van 'proportioneel universalisme' botst al eens op onbegrip bij wie zelf weinig hindernissen ervaart en ook gemeenten worstelen hier mee. In veel gemeenten zijn organisaties actief die met mensen werken die drempels ervaren. Schakel hen in bij de zoektocht naar gelijkwaardigheid.

2. Trek de wijk in

De buurt staat het dichtst bij de burger en is daarom een gepaste schaal om te experimenteren met participatie. De afgelopen jaren trokken heel wat lokale besturen de buurten en de wijken in, om (buurt)bewoners actiever te betrekken bij de werking van het cultuurhuis, bibliotheek, jeugdhuis of erfgoedcollectie. Kies bijvoorbeeld eens voor een erfgoedproject waarbij buurtbewoners hun lokale erfgoedkennis in kaart kunnen brengen en delen met elkaar via een wandeling, gespreksavond of nieuwsbrief. Zulke projecten vergroten de actieve betrokkenheid en zorgen ervoor dat inwoners zich meer thuis voelen in de wijk waar ze wonen.

3. Drempels opzoeken en wegwerken

Participatieprojecten bereiken gemakkelijk de reeds geëngageerde, witte en hoger opgeleide middenklasser. Kwetsbare groepen bijvoorbeeld ervaren nog steeds allerhande fysieke en mentale drempels om te participeren. Luisteren naar noden is een belangrijke eerste stap. Om deze groepen te bereiken en te betrekken, kan je de samenwerking opzoeken met zelforganisaties. De netwerken van zelforganisaties zijn vaak sterk uitgebouwd in stedelijke omgevingen. Waar die netwerken niet voorhanden zijn, kan je rechtstreeks leden van de doelgroepen aanspreken en inschakelen, als sleutelpersoon of ambassadeur.

4. Beleidsparticipatie moet een overtuigde en doordachte keuze zijn van het hele bestuur

De naam zegt het zelf: beleidsparticipatie gaat om beleid voeren met de doelgroep, op maat van hun noden en verzuchtingen. Dat betekent dat er een dialoog is tussen bestuurders, medewerkers en inwoners. Bekijk de bestaande overlegstructuren en het bestaande vrijetijdsaanbod door een kritische bril. Zijn individuele sporters of kortlopende initiatieven die niet uitgaan van de gevestigde verenigingen bijvoorbeeld welkom in de sport- of cultuurraad? Maar heb ook oog voor de wensen en noden van de verschillende soorten spelers in de vrijetijdssector. Een heemkring heeft vaak andere noden dan een voetbalclub; de verzuchtingen van het lokale jeugdwerk zijn toch net iets anders dan die van niet-professionele kunstenaars. De verschillen erkennen, helpt om op maat te werken maar helpt ook om transversale verbanden te leggen in je ondersteuningsaanbod. Logistieke steun vanuit de gemeente bij de organisatie van een zomerkamp kan bijvoorbeeld zowel voor het jeugdwerk als voor de sportclubs van grote betekenis zijn.

Kom nog meer te weten

ERFGOED

[Participatie voor en achter de schermen](#)

[Erfgoedcollecties, musea, ... en jongerenwerking](#)

Het stadsarchief van Suffolk verzamelt [verhalen van lokale gemeenschappen](#)

BURGERPARTICIPATIE

[8 stellingen op de slotconferentie van Civil Society Innovation \(CSI\) Flanders](#)

[De wakkere burger](#)

[Adviesraden klaarstomen voor de 21ste eeuw](#)

[Burgerparticipatie: verplichtingen, praktijken, handleidingen](#)

[Beleidsparticipatie door de ogen van het sociaal-cultureel volwassenenwerk en de amateurkunsten](#)

[Inspiratie voor een dorpenbeleid](#)

In Gent loopt er een ['traject middenveld'](#).

Het Gentse sociale middenveld en middenveldbeleid: een ecosysteem in beweging.

Oosterlynck, S., De Rynck, F., De Waele, E., Lamberts, M. & Vermeersch, L. (2021).

CULTUUR

[Als burgers programmeren - methodisch kader](#)

JEUGD

[Gemeentelijk participatiebeleid door de bril van kinderen en jongeren](#)

[Alles kan projectsubsidies voor jongeren en hun vrijetijd](#)

SPORT

[Jongeren maken mee het sportbeleid in hun club](#)

[Jonge leeuwen](#)

[Geef tieners en stem in de sportclub](#)

[Gemeenten experimenteren met nieuwere vormen van de sportraad](#)

2.3 Toegankelijkheid van het aanbod

Iedereen heeft recht op vrije tijd. Ook wie het financieel lastiger heeft, fysieke beperkingen ervaart of om welke reden dan ook de mogelijkheid niet krijgt om deel te nemen, zou sport, kunst of cultuur moeten kunnen beleven. De meest recente participatiesurvey toont echter aan dat sociale ongelijkheden binnen cultuur, jeugd, sport en media onverminderd blijven bestaan. Het zijn nog steeds langgeschoolden die het meest deelnemen.

Een stad of gemeente kan natuurlijk niet alle problemen wegnemen waar mensen in armoede bijvoorbeeld mee te maken krijgen, maar er zijn zeker mogelijkheden om toegang tot vrije tijd gemakkelijker te maken. Ongeveer de helft van de lokale besturen maakt gebruik van de UiTPAS, daarnaast zijn er ook lokale initiatieven met dezelfde insteek. Toch zijn er tal van niet-financiële drempels die belemmeren. De lokale netwerken vrijetijdsparticipatie gaan hier bijvoorbeeld mee aan de slag. Een bezoek aan de bibliotheek organiseren, kan zo een eerste stap zijn om daar later nog eens terug te keren.

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Zorgzame buurten

Heel wat mensen ervaren dat dienstverlening verder van hen af staat, bijvoorbeeld doordat diensten in hoge mate digitaal worden. Het lokale post- of bankkantoor verdwijnt, met als bijkomende effect dat er in de wijk of in het dorp ook minder plaatsen zijn om iemand te ontmoeten en een praatje mee te slaan. De laatste jaren wint het begrip 'zorgzame buurt' aan bekendheid en belang. Onder de paraplu van dit begrip zitten heel wat ideeën en mogelijkheden. Kort samengevat gaat het om contact tussen mensen op allerlei wijzen stimuleren, ervoor zorgen dat iedereen aan boord blijft en ondersteuning krijgt waar dat nodig is. Dit betekent dat je als lokaal bestuur op één of andere manier aanwezig bent in de wijk, in het dorp of in een buurt en mensen actief toeleidt naar het lokale verenigingsleven. Een persoon die vrijwilligers en zorgende bewoners aanmoedigt, maar bijvoorbeeld ook de brug kan slaan tussen hulpvragen en gemeentelijke initiatieven, diensten en het verenigingsleven.

2. Alle deuren en ramen open in het cultuurhuis en de bibliotheek

Uit het gebruikersonderzoek van de cultuurhuizen en bibliotheken blijkt dat mensen tevreden zijn over de nabijheid van deze locaties. Men voelt er zich thuis en apprecieert het aanbod. Dit neemt niet weg dat er wellicht een aantal 'onzichtbare' drempels zijn waar cultuurhuizen rekening mee kunnen houden. Een cultuurhuis waar bijvoorbeeld ook het Rap op Stap kantoor samen met de UiT-balie een plek heeft, krijgt automatisch nieuwe doelgroepen over de vloer. Een bibliotheek kan digicoaches aan het werk zetten en doelgroeporganisaties uitnodigen om met hun leden op bezoek te komen of een 'levende bib' opzetten. Breed programmeren, inpikken op publieksevenementen zoals de Open Monumentendag en een ruim scala aan vormingen aanbieden lokt een publiek dat zichzelf niet als een echte cultuurliefhebber beschouwt. Witruimte houden voor initiatieven afkomstig van jonge artiesten, professionele kunstenaars, jeugdorganisaties of amateurkunsten trekt nieuwe gebruikers binnen. Heel wat cultuurhuizen programmeren co-creatief met buurten, burgers en (toekomstig) publiek. Het bestaat in zeer veel vormen en kan klein starten.

3. Sociaal-sportieve praktijken en buurtsport

Jeugdwelzijnswerk richt zich op het versterken van maatschappelijke kansen van kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie. De "sociaal-sportieve praktijken" zijn daar een voorbeeld van, en staan voor een sportaanbod op het snijpunt tussen sociaal beleid, welzijn en jeugdwerk. Sport is hier een middel om bepaalde ambities waar te maken. Deze activiteiten willen de gezondheid, welbevinden en participatie van de deelnemers verbeteren. De organisatoren zien laagdrempelige en kwaliteitsvolle sportbeoefening als een basisrecht, en gaan via hun aanbod voor meer gelijkheid en sociale rechtvaardigheid. In de praktijk betekent dit dat ze op alle mogelijke manieren rekening zullen houden met de noden van hun deelnemers. Dit kan betekenen dat een club naar pleintjes trekt en daar sport aanbiedt zodat iedereen kan aansluiten. Het kan gaan om een gedifferentieerd prijsbeleid voor het lidmaatschap, het helpen zoeken naar oplossingen voor vervoer of sportkledij of ondersteuning bij schooltaken. Sociaal-sportieve projecten, buurtsport en jeugdwelzijnswerk moeten soms nog hun plek veroveren binnen het vrijetijdsbeleid van een gemeente. Soms is het bestaande subsidiebeleid onvoldoende voorzien op dergelijke hybride initiatieven, of lukt het niet meteen om een plaats te vinden in de (volle) reservatiekalender van de sportlocaties. Het kan ook zijn dat initiatieven vanuit het sociaal werk minder vertrouwd zijn met de geplogenheden binnen sportbeleid of omgekeerd. In een ideale wereld krijgen de sportclubs zelf zin om aan de slag te gaan met sociaal-sportieve praktijken.

Kom nog meer te weten

JEUGD

[Maatschappelijk kwetsbare jongeren over vrije tijd](#)

[Een inclusiever jeugdwerk en jeugdaanbod](#)

ZORGZAME BUURTEN

[Zorgzame buurten](#)

[Minder mazen meer net](#)

SPORT

[Praktijkverhalen Sociaal Sportief Platform](#)

[Wat is buurtsport](#)

CULTUUR

[Verbindende verhalen, 6 tips voor een geslaagde match tussen jongeren en cultuur](#)

[Lerend netwerk actieve cultuurparticipatie](#)

[Als burgers programmeren](#)

[Levende bibliotheken](#)

2.4 Infrastructuur

Vrije tijd beleven mensen meestal buitenshuis, en daar komen vaak gebouwen aan te pas. Vlaanderen heeft een rijk patrimonium dat een gevarieerde vrijetijdsbesteding toelaat. Zowat elke inwoner komt wel eens in de openbare bibliotheek, het gemeentelijk zwembad, de jeugdlokalen of het cultuurhuis. Daarnaast zijn er nog talloze polyvalente plekken waar verenigingen vergaderen, amateurgezelschappen repeteren en waar allerlei activiteiten plaatsvinden. Het gaat echter niet altijd om gebouwen, want zeker tijdens de coronapandemie werd duidelijk dat buiten vrije tijd doorbrengen aan belang toenam. Buiten bewegen en sporten werd populairder dan ooit. Tenslotte herontdekten inwoners de publieke ruimte als een plek voor een verjaardagsfeestje of een nieuwjaarsdrink met de burens, maar ook als een plaats waar je ongedwongen 'alleen met anderen' kan zijn.

Steden en gemeenten zijn er sterk van overtuigd dat dergelijke plekken van grote betekenis zijn voor de lokale gemeenschappen. Een jeugdlokaal, het museum of de bibliotheek kan voor heel wat inwoners een derde plek zijn, waar je welkom bent zonder dat je er woont, werkt, schoolloopt of moet consumeren. Vrijetijdsinfrastructuur leert mensen veilig zwemmen, stimuleert ontmoeting en reflectie, helpt bij het lezen en leren, biedt kansen om te bewegen en gezond te zijn, stimuleert ogen, oren en handen om creatief bezig te zijn, laat hen groeien als begeleider in het jeugdwerk. En toch vragen lokale besturen zich ook af of elke deelgemeente nog een eigen bibliotheekfiliaal nodig heeft, of ze het oude stedelijke zwembad moeten sluiten, welke aanpassingen er nodig zijn aan het cultuurhuis om het klimaatrobuust te maken enzovoort. Daarnaast is duidelijk dat de vraag naar voldoende, toegankelijke en betaalbare infrastructuur voor verenigingen zeker niet vermindert. Waar mensen samen creëren en leven zijn dergelijke noden sterk aanwezig. Publieke locaties die hieraan beantwoorden worden schaarser, de voorwaarden waaraan zo'n plek moet voldoen worden strenger, en de vraag om de ruimte maximaal te delen, neemt toe.

Voor lokale besturen is vrijetijdsinfrastructuur dus een complex verhaal. Ze zijn zelf niet altijd eigenaar, en er is de trend om op het vlak van infrastructuur een bovenlokale bril op te zetten. Het cultuurhuis of de centrale bibliotheek kan hierbij zeker baat hebben, maar dit is niet het geval voor alle plekken waar vrije tijd zich afspeelt. Het eigenaarschap en het beheer van vrijetijdsinfrastructuur is dus doorheen de jaren minder vanzelfsprekend geworden. Door regelgeving omtrent binnenluchtkwaliteit, milieunormen en energiezuinigheid stijgt het kostenplaatje. Soms beantwoorden gebouwen en locaties ook niet meer aan de hedendaagse noden en verwachtingen. Mensen brengen hun vrije tijd door in lossere verbanden. Om bijvoorbeeld met een groepje buiten te sporten heb je niet noodzakelijk een club nodig. Heel wat infrastructuur dateert uit de jaren 70 van de vorige eeuw en heeft er dus al een respectabele loopbaan op zitten. Recent onderzoek leert bijvoorbeeld dat het met de lokalen die beschikbaar zijn voor het jeugdwerk in Vlaanderen niet zo goed is gesteld. Tenslotte sluiten heel wat kerken en zoekt men voor deze gebouwen een nieuwe invulling. De verplichting om een kerkenbeleidsplan op te stellen, biedt ook kansen voor vrije tijd. Herbestemming van kerkgebouwen gaat immers vaak samen met het zoeken van een nieuwe bestemming voor aansluitende gebouwen die vaak een rol spelen in het verenigingsleven, zoals de pastorie of de parochiezaal.

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Zet de vrijetijdsinfrastructuur op de kaart

Het letterlijk in kaart brengen van de infrastructuur in de gemeente is een goede start om vat te krijgen op de situatie en de bijbehorende noden. Hierbij kan je je volgende vragen stellen:

- wat gebeurt er op deze locatie en wie gebruikt het gebouw
- hoe is het gesteld met de fysieke staat van het gebouw
- wie is de eigenaar, welke rol speelt de gemeente hier eventueel, welke financiering hangt hier aan vast
- waar bevindt de site/het gebouw zich, hoe ziet de omgeving eruit en hoe zit het met de bereikbaarheid
- wie zijn de sleutelfiguren en contactpersonen binnen de werking
- welke noden zijn er bij de gebruikers, aan het gebouw, aan de omgeving – rekening houdend met eisen rond energie, luchtkwaliteit, mobiliteit, ...

Dit overzicht kan bij het begin van een nieuwe gemeentelijke bestuursperiode de start zijn van een actieplan vrijetijdsinfrastructuur dat deel uitmaakt van de meerjarenplanning.

2. Vrijetijdsinfrastructuur is laagdrempelig

Een duidelijke aanvraagprocedure voor het gebruik van vrijetijdsinfrastructuur, waarbij men het principe van "één loket" hanteert, staat met stip op één. Zorg ervoor dat dit loket niet enkel online te bereiken is. Kunnen inwoners bijvoorbeeld met hun vragen terecht bij de vrijetijdsdienst of is er een medewerker die als aanspreekpunt fungeert voor verenigingen?

3. Denk verder dan elke club zijn gebouw

- Infrastructuur delen is niet nieuw, maar wordt meer dan ooit een mogelijke oplossing voor bepaalde noden. Sportlocaties van scholen zijn bijvoorbeeld 's avonds prima bruikbaar voor sportclubs. Heel wat verenigingen maken gebruik van vergader-, speel-, presentatie- en oefenplekken in cultuurhuizen. In bepaalde gevallen is gedeeld gebruik dan weer geen oplossing, want het atelier van de keramiekklass, een depot voor een erfgoedcollectie of een chirolokaal hebben die specifieke eigenschappen waarbij dit minder haalbaar of helemaal geen optie is.
- Elke gemeente kent leegstaande gebouwen en ongebruikte plekken waar een tijdelijke invulling kansen biedt. Het gaat letterlijk en figuurlijk om 'braakliggend terrein' waar niet altijd grote ingrepen nodig zijn om bijvoorbeeld ruimte te laten voor skaten en breakdance, of een filmvoorstelling tijdens de zomertour van het cultuurhuis.
- Over de gemeentegrenzen heen kijken is verfrissend, want ook bij de burens stellen zich gelijkaardige vragen. Soms zijn er mogelijkheden om samen een locatie gebruiksklaar te maken of om inwoners en verenigingen samen te informeren over vrijetijdskansen bij de burens.

4. Kies jouw favoriet uit de tien lessen over de bib als derde plek (en besef dat ze toepasbaar zijn op zowat alle vrijetijdsinfrastructuur)

De Stuifzandbibliotheken in Balen, Dessel, Geel, Laakdal, Meerhout, Mol en Retie engageren zich om van hun huis een derde plek te maken. Inspiratie deden ze onder meer op bij de stedelijke bibliotheken van Oslo. Daar maakten ze ook kennis met de tien lessen over de bibliotheek als derde plek. Tien kansen om even stil te staan bij de rol van een openbare bibliotheek, haar medewerkers en haar gebruikers.

- Les 1/ De bib is een plek voor mensen, met boeken
- Les 2/ Het leven gebeurt in de bib, omarm het
- Les 3/ Geen concept, als concept
- Les 4/ Wees genereus met publieke ruimte
- Les 5/ Vertrouwen geven, verantwoordelijkheid nemen
- Les 6/ Niets ziet er goed uit in tl-licht
- Les 7/ De bib is een plek om te ONT-moeten
- Les 8/ De bib redt levens
- Les 9/ Bibmedewerker is 40% bibwerk en 60% engagement
- Les 10/ We doen het zo slecht nog niet, en we gaan voor beter

Kom nog meer te weten

HERBESTEMMING NAAR VRIJETIJDINFRASTRUCTUUR

[Voorbeelden van herbestemde kerkgebouwen](#)

[Urban sports site op oude stelplaats](#)

[Van warenhuismagazijn tot theater](#)

[Tijdelijke invulling voor een voormalige militaire site](#)

Tijdelijke invulling: buurtinitiatieven, (sociale) economie en ondernemers, sport, OverKop-huis, ...

[De Blikfabriek](#)

[De Meubelfabriek](#)

[Hal 5](#)

[OverKop-huis Tienen](#)

[Tijdelijk gebruik van leegstaande gebouwen en verlaten ruimte bij toestand](#)

GEDEELD GEBRUIK

[Onderwijsinfrastructuur en verenigingen](#)

[Speelplaatsen delen en jeugdwerk](#)

[Burgerinitiatief doet nieuwe sociaal-culturele plekken ontstaan](#)

[Vasthoudgoed](#) - essay van het Team stadsbouwmeester Gent

2.5 Samenleven in de publieke ruimte

Pleidooi voor samen leven op straat

Wie de deur uitgaat komt in de publieke ruimte terecht. Straten, pleinen, parken en bossen zijn plekken waar iedereen welkom is. Het is geen louter functionele ruimte om zich bijvoorbeeld zo vlot mogelijk van huis naar school of werk te verplaatsen. De publieke ruimte is een kans op ontmoeting voor iedereen en doorkruist generaties en culturen. Publieke ruimte biedt alle generaties de mogelijkheid om van elkaar te leren via spel, beweging en sociaal contact. Er is ruimte om te ontspannen en tot rust te komen. Studies bevestigen keer op keer dat een toegankelijke en kwaliteitsvolle publieke ruimte bijdraagt aan de fysieke en psychische gezondheid van de gebruikers. Op straat of in het park zijn er kansen om zonder verplichtingen mensen te ontmoeten, er is geen toegangsticket nodig en je kiest zelf wanneer je komt en gaat. Voor wie klein behuisd is, is de mogelijkheid om buiten te zijn cruciaal. Daarnaast heeft groene publieke ruimte ecologische voordelen. Voorbeelden hiervan zijn bomen die hitte temperen, bijenkorven op het dak of een wilgenhut die insecten herbergt. Publieke ruimte kan ook onbedoeld ontstaan op 'rest'ruimte: een half vergeten verwilderde strook achter het voetbalveld waar hutten bouwen kan of een stuk ongebruikte parking waar stunts met fiets en skateboard mogelijk is. Daarom ligt bij voorkeur niet alles vast in zones en perken.

Drempels

Geen enkele stad of gemeente zal het belang van publieke ruimte ontkennen. Toch zijn er een aantal drempels merkbaar. Publieke ruimte heeft de neiging te verkleinen, of te verdwijnen, bijvoorbeeld door het vergroten van terrassen op straten en pleinen. Hindernissen zijn echter niet altijd tastbaar. Kinderen die schommelen zijn aan het spelen, tieners rond diezelfde schommel zijn hangjongeren en worden geconfronteerd met een bord waarop staat dat de aanwezige speelinfrastructuur enkel geschikt is voor min twaalfjarigen. Niet iedereen kan zich bovendien autonoom bewegen in de publieke ruimte – en dan gaat het zeker niet alleen over jonge kinderen maar bijvoorbeeld ook over mensen die slecht te been zijn of nooit hebben leren fietsen. Nabijheid vergroot die autonomie. Samenleven in de publieke ruimte kan ook leiden tot klachten of conflict. De sociale media verspreiden indrukken en meningen die haast niemand in het gezicht van een ander mens zou durven zeggen. Nogal wat mensen ervaren grote onzekerheid, omtrent hun werk, hun gezondheid, de mensen die hen dierbaar zijn. Bepaalde groepen mensen komen hiertegen op straat, anderen haken stilzwijgend af.

Voor lokale besturen is het een opdracht om spanningen op straat niet op de spits te drijven, om in te zetten op dialoog en begrip. Het is belangrijk dat verschillende diensten hun werking hieromtrent op elkaar afstemmen, denk aan de vrijetijdsdienst, het sociaal huis, de technische dienst of de politie. Daarnaast gaan ze deze uitdagingen best aan met partners uit het middenveld zoals welzijnsorganisaties of sociaal-culturele organisaties.

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Maak kennis met de ecosysteemdiensten en gebruik ze om de publieke ruimte te verrijken

De ecosysteemdiensten staan voor alles wat een goed draaiend ecosysteem ons kan bieden. Ze bestaan uit drie groepen. De eerste groep is de verzameling van producten die we krijgen uit ecosystemen, zoals bloemen of braambessen in de buurttuin. De tweede groep bevat alle voordelen die ontstaan door de natuur de kans te geven zichzelf te reguleren. Het regenwater ter plaatse in een lager gelegen stukje van de speelweide laten bezinken en zo nieuwe dieren en planten een kans geven, in de plaats van het meteen af te voeren bijvoorbeeld. Tenslotte biedt het ecosysteem de mens kansen op recreatie, ontwikkeling en verrijking, wat men omschrijft als 'de culturele diensten'. Kinderen die in het park wegduiken onder laaghangende takken van een boom, de geur van schors en bladeren in hun neus, ervaren verstoppertje spelen hier compleet anders dan in een binnenspeeltuin.

2. Publieke ruimte is er voor iedereen

Buiten mogen zijn in de publieke ruimte is een recht voor iedereen. Plaatsen zoals een petanquebaan of een skatepark zijn gericht op een bepaalde doelgroep en zijn voor die deelnemers cruciaal. Dit kan andere potentiële deelnemers echter afschrikken. Uit het buitenspeelonderzoek bleek dat meisjes veel minder buitenspelen dan jongens. Ze voelen zich vaak niet welkom in de (soms schaarse) publieke ruimte – denk aan het grasveldje in de wijk waar de oudere jongens altijd voetballen. Heb aandacht voor de verschillende perspectieven op het gebruik van de publieke ruimte en geef ze een stem.

3. Publieke ruimte kan verdelen, maar ook verbinden

Al langer is er een toegenomen gevoeligheid rond het gebruik en de beleving van de publieke ruimte. Standbeelden en straatnamen die bijvoorbeeld verwijzen naar een beladen verleden kunnen het voorwerp uitmaken van controversen en debat. Een lokale overheid kan pro-actief inspelen op dergelijke publieke plekken en zich inzetten om de dialoog hierover aan te gaan. Maar herinneringen en verhalen rond plekken kunnen ook verbinden. De herinneringen van oudere bewoners aan de wijkschool kan hen dichterbij jongere generaties brengen, of een project rond lievelingsgerechten kan buurtbewoners uit verschillende culturen met elkaar in contact brengen. Buren kunnen elkaar vinden door de buurt die ze met elkaar delen en het belang dat ze daaraan hechten, hoewel ze misschien sterk van mening verschillen over andere maatschappelijke kwesties.

4. Breng de publieke ruimte in kaart

Welke publieke ruimte is er in jouw gemeente, wie gebruikt het en hoe, wat is onderbenut of vraagt om een update? De vragen die hierboven gesteld werden op het vlak van infrastructuur, zijn toe te passen voor het publiek domein.

Kom nog meer te weten

HERBESTEMMING NAAR VRIJETIJDSINFRASTRUCTUUR

De verschillende aspecten van gezonde publieke ruimte, zoals beweging / mentaal welbevinden / rust en stilte / ...

Een draaiboek van het Agentschap Natuur en Bos voor een groenplan

Tips en ideeën voor een groen speelweefsel

Een bouwdoos voor jouw dorpsplein

KUNST IN DE PUBLIEKE RUIMTE

Inside Out Project in Aalst, een internationaal participatief kunstproject

Iedereen kan optreden als opdrachtgever voor een kunstwerk: De Nieuwe Opdrachtgevers

Protect Me in Brugge, een interactieve tussenkomst op en rond vier monumenten

ERFGOED

Erfgoed en de kracht van de buurt

Adopteer een monument en kom meer te weten over de lokale oorlogsgeschiedenis - Nederland

Adopt-a-monument. Caring for local heritage - Schotland

Hoe als lokaal bestuur omgaan met gecontesteerde standbeelden en straatnamen?

SAMENLEVEN

Tien tips voor een meer genderinclusieve (speel)ruimte

Een pleidooi voor rondhangen - jonge inwoners in/en de publieke ruimte

Leren gepast reageren op ongewenst gedrag

Omgaan met haatspraak op sociale media

Handreiking polarisatie voor lokale besturen

2.6 Lokaal beleid

De lokale autonomie van steden en gemeenten is verankerd in de grondwet. Steden en gemeenten geven aan uiteenlopende beleidsdomeinen vorm, hebben hiertoe dienstverlening uitgebouwd. Of er altijd een schaalvergroting nodig is om die bestuurskracht te behouden of te versterken, dat is een vraag zonder pasklaar antwoord. De kracht van het bestuur zit misschien eerder in de kracht van de bestuurders, het menselijk kapitaal in het college en de gemeenteraad, bij de medewerkers en in de brug die ze maken met het sociaal weefsel in de gemeente. Politieke partijen lopen op lokaal vlak misschien meer dan vroeger een eigen, lokaal parcours. Verschillende overtuigingen vinden elkaar in een lokaal programma en vormen samen één lijst. Goed bestuur staat dan voorop, eerder dan de klassieke partijprogramma's die vanuit Brussel voorgeschreven worden.

Jeugd-, sport- en cultuurbeleid groeiden het laatste decennium in heel wat gemeenten naar elkaar toe. Een overkoepelende vrijetijdsdienst maakt het mogelijk om medewerkers met gelijkaardige taken nauwer met elkaar te laten samenwerken. De opstart van een online systeem waarbij inwoners vrijetijdslocaties kunnen huren, sportkampen kunnen reserveren of tickets voor theater kunnen aankopen is in sommige gevallen een eerste stap. Andere lokale besturen kiezen voor een volledige integratie van verschillende diensten. Dan is bijvoorbeeld één persoon verantwoordelijk voor het verhuur van alle locaties, of het nu om een sportveld of een theaterzaal gaat. Dergelijke pragmatische insteken hebben heel wat voordelen, al blijkt uit de praktijk dat het belangrijk is om per thema toch iemand in huis te hebben met specifieke beleidsexpertise. Een sportmedewerker bijvoorbeeld die binnen het

lokale bestuur de nodige verbanden weet te leggen met de technische dienst, het welzijnswerk of het aanbod bij de buitenschoolse opvang. Dergelijke verbreding is in haast alle besturen merkbaar, en toont aan hoe de rol van steden en gemeenten opschuift richting netwerkregie. Naast de eerder klassieke taken op het vlak van administratie en organisatie, is er dus meer aandacht voor het beleid en het netwerk. Vaak betekent dit dat de druk op medewerkers stijgt.

Alle lokale besturen hebben te maken met de gevolgen van de krappe arbeidsmarkt, en sinds enige tijd is die ook merkbaar bij aanwervingen voor diensten uit de sector vrije tijd. Beheerders van zwembaden hebben de grootste moeite om geschoolde redders te vinden en kinderopvangdiensten worstelen met een tekort aan medewerkers. Voor cultuurhuizen is het vinden van podiumtechnici een hinderpaal. De opeenvolgende crisissen van de voorbije jaren gooiden in een aantal gevallen de budgetten en dus de werking van lokale besturen om. Sommige diensten ervaren sterke besparingen en moeten hierdoor meer dan voorheen keuzes maken in hun werking en aanbod. Kiezen voor een minder commercieel aanbod, investeringen in de infrastructuur of initiatieven die drempelverlagend zijn voor bepaalde doelgroepen dreigen het niet te halen.

Decentralisatie van Vlaamse bevoegdheden naar lokale besturen neemt toe. Het bestuursmodel combineert sterke lokale besturen en een Vlaamse overheid die het kader vaststelt waarbinnen deze besturen zich bewegen. Tussen 2014 en 2023 vonden twee decentralisatiebewegingen plaats. Daarin maakte de Vlaamse overheid afspraken met de lokale besturen over de beleidsthema's die in aanmerking kwamen om te verschuiven van het Vlaamse naar het lokale niveau. Cultuur, jeugd en sport maar bijvoorbeeld ook onroerend erfgoed maakten deze evolutie (deels) door.

Steden en gemeenten beschikken dus over meer autonomie bij het lokale vrijetijdsbeleid nu de voorheen geormerkte middelen deel uitmaken van de basisfinanciering in het Gemeentefonds. In de sector was er wat koudwatervrees over deze wijziging. Hoe zouden lokale besturen omgaan met deze nieuwe mogelijkheden? Zouden ze bijvoorbeeld nog wel voldoende middelen inzetten op jeugd- of sportbeleid? Het Steunpunt Bestuurlijke Vernieuwing ging al in 2021 op onderzoek uit. Jolijn De Roover en Wouter Van Dooren stelden in hun publicatie "De impact van de verfondsing van sectorale financiering op de lokale beleidsdynamiek", vast dat lokale besturen sinds 2016 meer uitgeven aan jeugd-, sport- en cultuurbeleid dan in de periode voor de inkanteling. Bovendien is het accent in dit beleid wat meer verschoven naar lokale acties en noden, nu er geen verplicht op te volgen Vlaamse beleidsprioriteiten zijn. Die beweging is natuurlijk niet bij elk lokaal bestuur merkbaar. Het accent leggen op lokale noden kan ook tot gevolg hebben dat een instelling op zichzelf terugplooit en zoekende is naar de eigen positie binnen de nieuwe realiteit. De onderzoekers stellen vast dat stabiele besturen sneller beleidsveranderingen doorvoeren. Daar is vaak meer ervaring, kennis en tijd aanwezig die hiervoor noodzakelijk zijn. Tegelijkertijd spelen er informele processen, zoals de wens om een voortrekkersrol op te nemen, invloed van lokale actoren (middenveld) en druk vanuit de bewoners. "De resultaten in dit rapport zijn een indicatie dat steden en gemeenten de grotere formele autonomie sinds 2016 gebruiken om beleid meer af te stemmen op de lokale context en om behoeften en vragen van lokale actoren en inwoners in rekening te nemen."

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Medewerkers met een specifieke beleidskennis rond jeugd, sport en cultuur maken samen de vrijetijdsdienst sterker.
Integreer waar nodig, specialiseer waar het kan. Uitwisseling over verschillende diensten heen, zeker rond thema's waar de regierol speelt (zoals bijvoorbeeld naschoolse kinderopvang), is noodzakelijk.
2. Er zijn genoeg redenen waarom iemand graag bij een stad of een gemeente zou werken, alleen zijn mensen soms onvoldoende op de hoogte van de mogelijkheden en voordelen die dit biedt.
 - via (hoge)scholen stageplaatsen aanbieden maakt werken bij de gemeente bij een nieuw publiek bekend
 - sommige besturen organiseren zelf de nodige vorming en opleiding voor jobs waar weinig tot geen kandidaten voor zijn, een kandidaat redder kan dan bijvoorbeeld de nodige cursussen volgen via de gemeente
 - deelnemen aan jobdagen of wervingsmomenten in de regio, of er zelf eentje organiseren

Kom nog meer te weten

- 'The next step' is een campagne die student-sociaal werk warm wil maken voor een job bij lokale besturen
- "Aantrekkelijk werkgeverschap" als doelstelling opnemen in je meerjarenplanning
- Als werkgever moet een lokaal bestuur zijn ziel tonen - Lokaal 12/2021

2.7 Samenwerken

Typisch voor een aantal domeinen binnen het lokale vrijetijdsbeleid is de samenwerking tussen gemeentebesturen. In het begin van de jaren 2000 ontstonden de eerste erfgoedcellen. Eerst in de kunststeden, vervolgens ook als intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Momenteel zijn er in Vlaanderen en Brussel 27 erfgoedcellen. Je vindt ze terug in de schoot van eenentwintig intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, in de vijf Vlaamse kunststeden en in Brussel. Zo'n erfgoedcel spant zich op verschillende manieren in voor het cultureel erfgoed in een regio of stad. De publiekprojecten zetten in op een brede erfgoedwerking, waarbij de beleving van erfgoed voor burgers en verenigingen centraal staat. Daarnaast is het identificeren, bewaren en doorgeven van de erfgoed een belangrijke opdracht. Dankzij het Cultureelerfgoeddecreet krijgen ze werkingsubsidies van de Vlaamse overheid.

In 2018 besloot Vlaanderen om de bovenlokale samenwerking rond cultuur te steunen. De voorbije jaren kregen 19 regio's een erkenning en budget. Het decreet stimuleert steden en gemeenten ook om transversaal te werken. Het is de bedoeling om een aantal uitdagingen beter aan te pakken door de krachten regionaal te bundelen. Sommige cultuurhuizen stemmen al jaren hun programmatie op elkaar af op regionaal vlak. Vandaag gebeurt dit meer en meer in de vorm van intergemeentelijke samenwerking. De sector reflecteert over het cultuurhuis van de toekomst. Denk bijvoorbeeld aan nog meer en beter samenwerken, of het onderzoeken van de mogelijkheden om in een bepaald genre te specialiseren. In het kielzog van de cultuurregio's en onder impuls van het eengemaakte bibliotheekstelsel ontstaan meer en meer regionale samenwerkingen tussen bibliotheken.

Binnen sport- en jeugdbeleid zijn er eveneens voorbeelden van intergemeentelijke samenwerking. De Vlaamse overheid ondersteunt bovenlokale projecten voor sport of jeugd, en de oprichting van een intergemeentelijk samenwerkingsverband voor bovenlokaal jeugdwerk, van het delen van sportaccommodatie tot het organiseren van vrijetijdsactiviteiten voor specifieke doelgroepen zoals jongeren met een beperking. Uit gesprekken met medewerkers blijkt bovendien dat het leren kennen van de collega's in de buurgemeenten zeer verrijkend kan werken. Vaak organiseren diensten gelijkaardige activiteiten en delen ze dezelfde vragen en bezorgdheden. Via bovenlokale samenwerkingen kunnen ze met elkaar afstemmen, inspiratie opdoen en een netwerk uitbouwen.

Op het vlak van vrije tijd werken gemeenten dus meer dan ooit samen. Maar daarnaast maken ze deel uit van allerlei andere losse en vaste samenwerkingsverbanden zoals een vervoersregio, politiezone of burgemeestersoverleg. Soms zijn die samenwerkingen verplicht en van bovenaf opgelegd, zoals het geval is bij een politiezone bijvoorbeeld. In veel andere gevallen maakt de gemeente zelf de keuze om rond een bepaald beleidsdomein samen te werken – al dan niet gestimuleerd door een financieel duwtje in de rug vanuit de hogere overheid.

Audit Vlaanderen onderzocht bij 10 lokale besturen hoe ze omgaan met “verzelfstandigde en verbonden entiteiten” zoals afvalintercommunales of erfgoedcellen. Hieruit blijkt dat de opvolging in grote mate ad hoc gebeurt. Het rapport vermeldt volgende knelpunten:

- In veel gevallen zit de informatie over de entiteiten versnipperd bij verschillende diensten, bestuurders en medewerkers.
- Lokale besturen vergeten al eens rekening te houden met hun samenwerkingsverbanden als ze bijvoorbeeld een omgevingsanalyse opstellen.
- Lokale verkozenen die hier een mandaat opnemen, krijgen daar vaak te weinig ondersteuning bij.

Ondertussen is er naast het rapport ook informatie over zes goede praktijken beschikbaar en bundelde Audit Vlaanderen een reeks verbeter tips in een inspiratierapport.

Het Regiodecreet verdeelt sinds 2023 Vlaanderen in 15 referentieregio's. Het is van toepassing op intergemeentelijke samenwerkingsverbanden met rechtspersoonlijkheid, zoals projectverenigingen. Nieuwe samenwerkingsverbanden van lokale besturen moeten binnen deze vastgelegde grenzen blijven, de reeds bestaande krijgen enige tijd om zich te herschikken indien ze de regiogrenzen overschrijden. De VVSG informeert en begeleidt een aantal regio's rond specifieke projecten, bijvoorbeeld op het vlak van een regionale aanpak met betrekking rond erfgoed en cultuur maar ook rond personeelsbeleid. Specifiek voor de culturele samenwerkingsverbanden kreeg OP/TIL de opdracht om hierin begeleiding te voorzien.

Parallel aan het regioverhaal stijgt de bereidheid bij een aantal besturen om tot fusie over te gaan. Zeker kleinere besturen zien voordelen op het vlak van dienstverlening als ze op iets grotere schaal kunnen werken. Uit de recente ervaringen met gemeentelijke fusies weten we dat dit een grote impact heeft op de interne werking van een bestuur. Nadat het politieke akkoord is gesloten, ligt de uitdaging bij de betrokken administraties om een nieuwe, eengemaakte werking op te zetten. Medewerkers uit verschillende gemeenten moeten elkaar leren kennen en een nieuwe weg uitstippelen voor de nieuwe dienst. Men werkt aan nieuwe subsidiereglementen, bibliotheeksystemen moeten op elkaar afgestemd worden, de werking van adviesraden herbekeken, enzovoort. Het is misschien verleidelijk om in die fase vooral

bezig te zijn met de eigen werking, maar deze operatie gaat ook niet onopgemerkt voorbij aan de vele netwerken, het middenveld, de bedrijven en de inwoners.

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Bovenlokaal en regionaal samenwerken is niet alleen voor steden en gemeenten

Zorg ervoor dat het regioverhaal stimulerend is voor kunsten, sociaal-cultureel werk, amateurkunsten, jeugdwerk, sportclubs en erfgoedverenigingen. Op het vlak van infrastructuur bijvoorbeeld valt meer te delen en af te stemmen voor wie buiten de gemeentegrenzen kijkt. Zet in op thema's die typisch zijn voor jouw regio en samenwerken extra kleur kan geven.

2. Zet in op de meervoudige voordelen van samenwerking

Cultuurhuizen die een selectie maken uit elkaars programma, een busrit organiseren naar de voorstelling en tijdens de busrit een inleiding op de voorstelling voorzien: zo pakken 13 West-Vlaamse cultuurhuizen samenwerken aan onder de noemer "Bij de burens". De samenwerking doet onverwacht sociaal contact ontstaan door de gezamenlijke busreis, het aanbod voor de cultuurliefhebber vergroot en er is een ecologisch voordeel want meer mensen op de bus betekent minder individuele autoritten. Eigen kweek is dan weer een ontwikkelingstraject voor jonge podiumkunstenaars waar ondertussen 55 cultuurhuizen aan deel nemen: 55 podia waar de geselecteerde voorstellingen te zien zijn.

Kom nog meer te weten

[Informatie rond regiovorming, intergemeentelijke samenwerking, fusies, ...](#)

[Over de rol van de gemeente als netwerkorganisatie en regisseur](#)

[Samenwerking tussen culturregio's en vormingsorganisaties](#)

[Wat zijn erfgoedcellen?](#)

[Verbindende verhalen bij bovenlokale cultuurwerkingen](#)

[Ideeën voor bovenlokale aanpak van sportbeleid](#)

[Bibliotheken werken samen in een regiobib](#)

[Bovenlokaal jeugdbeleid](#)

2.8 Digitalisering

Onze samenleving is op heel wat vlakken digitaal geworden. Mensen communiceren digitaal met elkaar, overheden en bedrijven werken volgens digitale processen. Dit geldt ook voor de brede vrijetijdsector. Een online ticket voor het zwembad, boeken verlengen vanop afstand via de app 'mijn bib' of online subsidies aanvragen voor een vereniging op de webstek van de gemeente is al enige tijd geen nieuws meer. Tijdens de coronapandemie kreeg het digitale plots een extra betekenislaag: het was soms de enige manier om met andere mensen contact te hebben, de enige manier om cultuur of vrije tijd te beleven. Ondertussen bestaat er een online en offline aanbod voor cultuur naast elkaar, denk bijvoorbeeld aan de livestream of het rechtstreeks uitzenden van een voorstelling vanuit de theaterzaal naar een woonzorgcentrum. Het maken, tonen, bewaren en verspreiden van cultuur verandert ook. Collecties van musea kan je digitaal van dichterbij bekijken dan in het museum zelf ooit mogelijk is. Artiesten komen online op een andere manier met hun publiek in contact. Kranten en boeken combineren verschillende media zoals tekst, beeld- en geluidsfragmenten.

Voor steden en gemeenten is het belangrijk dat hun medewerkers en vrijwilligers actief binnen cultuur en vrije tijd over voldoende digitale vaardigheden beschikken om met deze realiteit om te gaan. Digitale processen zullen immers niet meer verdwijnen. Elke dienst heeft bij wijze van spreken minstens één "digitale antenne" nodig. Iemand die erover waakt dat het digitale spoor niet verloren raakt en in zijn of haar opdracht daar de tijd voor krijgt. Kennisuitwisseling en samenwerking tussen lokale besturen en cultuurorganisaties rond digitale instrumenten en digitale infrastructuur verdient voldoende aandacht.

Voor heel wat inwoners en gebruikers van de gemeentelijke dienstverlening is het eigenlijk niet vanzelfsprekend om een boek online te verlengen of een bewijs van gezinssamenstelling via het digitale loket aan te vragen. Voor hen betekent de toename aan allerlei digitale processen een groeiende ongelijkheid. Bij elk bestaand en nieuw digitaal scenario moet dus een laagdrempelig alternatief voorhanden zijn. Een onthaalbalie waar mensen uitleg kunnen

vragen, nummer waarop medewerkers telefonisch bereikbaar zijn of een programma-brochure waar mensen op papier de zomeractiviteiten van de sportdienst kunnen nalezen, zijn hiervan voorbeelden. Heel wat openbare bibliotheken slaan een brug tussen online diensten en de burgers die hiermee worstelen. Als informatie- en kenniscentrum zijn ze vaak de spil in het streven naar e-inclusie. Vrijwilligers beantwoorden als digidokter allerlei digitale vragen, er zijn computers ter beschikking om informatie op te zoeken of om te leren omgaan met een digitale toepassing.

Maak als lokaal bestuur het verschil

1. Iedereen mee met de digitalisering

Heel wat steden en gemeenten zetten momenteel volop in op een ondersteunend e-inclusiebeleid. Via allerlei acties proberen ze digitale uitsluiting te voorkomen.

Het gaat hierbij om:

- toegang voorzien tot internet en computers;
- digitale vaardigheden versterken;
- inzetten op een e-inclusieve dienstverlening;
- inzetten op de lokale regierol.

2. Digitalisering kritisch bevragen en digitaal opvoeden

Digitale technologie en media zijn een bodemloos vat aan mogelijkheden en opinies, maar ook valkuilen. Hoe gaat jouw dienst om met sociale media? Investeren in een nieuwe sportvloer of in apparatuur om voorstellingen te streamen? En weet je wat er leeft op het vlak van digitale technologie en media bij jouw inwoners? Kenniscentrum Mediawijs heeft als opdracht om mensen te helpen deze technologie actief en bewust te gebruiken en te begrijpen. Het doet bijvoorbeeld onderzoek naar het mediawijze gedrag van burgers en informeert rond begrippen als 'fake news' of 'cyberpesten'. Heel wat sociaal-culturele organisaties, scholen en lokale besturen nemen dit thema ondertussen ter harte.

Kom nog meer te weten

- De VVSG ondersteunt lokale besturen in hun regierol op het vlak van e-inclusie
- Apestaartjaren, onderzoek naar de digitale leefwereld van kinderen en jongeren tussen 6 en 18 jaar
- Experimenten rond digitale cultuurbeleving
- DEN, Nederlands kennisinstituut cultuur en digitale transformatie

2.9 Mentaal welbevinden in en door vrije tijd

Mentaal welbevinden kwam tijdens de coronapandemie hoog op de maatschappelijke en politieke agenda te staan. Rolmodellen zoals bekende sporters, artiesten of influencers delen openlijk hun gevoelens en de moeilijkheden waarmee ze kampen. Jongeren zoeken misschien nog niets gemakkelijker dan oudere generaties hulp en praten er met hun vrienden over. Rouwen, omgaan met verlies en eenzaamheid zijn zichtbaarder geworden. Hoewel de manier verschilt waarop mensen omgaan met mentale gezondheid, staat voor alle leeftijden vast dat het beleven van vrije tijd helend werkt. Uit het gebruikersonderzoek van cultuurhuizen en bibliotheken blijkt dat mensen deze plaatsen ervaren als een veilige haven. Als plekken die stimulerend zijn om nieuwe ervaringen op te doen, om creativiteit en fantasie te beleven, om nieuwe dingen te leren. Amateurkunsten, sportclubs, sociaal-culturele verenigingen of jeugdwerk zijn voor heel wat mensen een uitlaatklep en een vangnet. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) maakte een synthese van meer dan 3.000 studies die de belangrijke rol van cultuur bij gezondheidspreventie en behandeling van ziekten steeds opnieuw bevestigen.

Vrijtijdsbesteding verhoogt ons welbevinden, in veel gevallen als een soort welgekomen neveneffect. En de sector die gericht is op zorgen, zoekt van haar kant meer dan voorheen contact met beweging, creativiteit of cultuurbeleving. Binnen de erfgoedsector bestaat er een heuse beweging rond zorggericht erfgoedwerk, waardoor mensen even uit hun zorgen kunnen wegstappen door stil te staan bij een voorwerp met een verhaal. Er zijn koren voor mensen met dementie en schrijfweekends voor kwetsbare jongeren.

Maak als lokaal bestuur het verschil

Steden en gemeenten hebben tijdens de lockdown vaak zeer goed ervaren wat het gebrek aan vrijetijdskansen en sociaal contact losmaakte bij hun inwoners. Met de nodige creativiteit zochten ze naar mogelijkheden om het isolement op een veilige manier te doorbreken. Gedichten op ramen, verrassingsboekenpakketten uit de bibliotheek, online bewegingsoefeningen om thuis fit te blijven of een muzikant op straat die je moest beluisteren vanuit de voordeur, het was er allemaal. De succesvolle OverKop-huizen steunen op engagement en investeringen van Vlaanderen en lokale besturen. Ondertussen groeide hun aantal van 5 naar 30 stuks, verspreid over heel Vlaanderen. De noden blijven hoog op dit vlak: de wachtlijsten voor heel wat hulp- en ondersteuningsdiensten blijven lang. Het vroeg opmerken en opvangen van kopzorgen is echter cruciaal om latere grotere problemen te vermijden. En hoe groot de voordelen ook zijn bij een goede samenwerking tussen vrijetijdsectoren en welzijn, een publiekswerker of een bibliothecaris is geen professionele zorgverlener of sociaal werker. Wie een dergelijke rol opneemt, heeft omkadering en aandacht voor zelfzorg nodig.

Kom nog meer te weten

ERFGOED

[Dementievriendelijk museum](#)

[Psychisch welzijn en immaterieel erfgoed](#)

SPORT EN BEWEGING

[De effecten van sport en bewegen op mentale gezondheid](#)

[TeamUp, spelactiviteiten voor gevluchte kinderen](#)

CULTUUR

[Drempels wegwerken voor ouderen](#)

[Plekken om te rouwen](#)

[Troostplekken](#)

Hoe ziet mijn gemeente er nu en straks uit?

Omgevingsanalyse

3.1 De bevolking groeit en wordt superdivers

In 2022 telt het Vlaamse Gewest 6,7 miljoen inwoners. Dat is een toename van 5,5% ten opzichte van tien jaar eerder. Er zijn echter grote verschillen tussen de gemeenten. In 19 gemeenten groeit het inwonersaantal met meer dan 10% ten opzichte van 10 jaar geleden. Er is een grotere bevolkingsgroei in en rond de grote steden. Ook in de Vlaamse Rand is er een grotere groei die reikt tot de Denderstreek en Tienen. Andere regio's met grotere groei situeren we in de Noorderkempen en in Noord-Limburg. In 16 gemeenten krimpt de bevolking. Dat zijn vooral kleinere gemeenten in West-Vlaanderen.

De bevolking groeit vooral aan door migratie. Die omvat zowel verhuisbewegingen van de ene gemeente naar de andere als verhuisbewegingen vanuit het buitenland naar een gemeente in Vlaanderen.

Verwachte bevolkingsgroei in bijna alle gemeenten tegen 2040

Tegen 2040 worden er 7% meer inwoners verwacht in het Vlaamse Gewest. Er zullen dan 7,1 miljoen inwoners zijn. In bijna alle gemeenten wordt tussen 2021 en 2040 een groei van de bevolking verwacht. In slechts 25 gemeenten zal er naar verwachting een stagnatie tot lichte daling van het inwonersaantal zijn. Tussen 2021 en 2040 zal vooral de bevolking van 60 jaar en ouder toenemen. Tegen 2040 zal het aantal 60-plussers 22% groter zijn. De groep jonger dan 60 jaar zal vrij stabiel blijven en slechts 1% toenemen.

Gezinsverdunding

Er zijn ondertussen ongeveer evenveel éénpersoonshuishoudens (33%) als tweepersoonshuishoudens (34%). In de centrumsteden en de kuststeden ligt het aantal éénpersoonshuishoudens hoger, daar gaat het om 40% van de huishoudens. De gezinnen met meer dan drie personen dalen in aandeel.

Een kwart is van buitenlandse herkomst

Begin 2022 woonden er in het Vlaamse Gewest ongeveer 1.677.000 personen van buitenlandse herkomst. Dat is 25% van de bevolking. Personen van buitenlandse herkomst behoren tot één van drie groepen:

- (a) zij hebben een andere dan de Belgische nationaliteit;
- (b) zij hadden bij de geboorte een andere nationaliteit of
- (c) ten minste één ouder had bij de geboorte een andere nationaliteit.

De personen met niet-EU-herkomst vormen met 14,7% de grootste groep. De overige 10,4% heeft een EU-herkomst.

Het aandeel personen van buitenlandse herkomst ligt het hoogst in de grootsteden Antwerpen en Gent, in de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg, in Midden-Limburg en in de Vlaamse Rand. In slechts drie gemeenten is het aandeel personen van buitenlandse herkomst kleiner dan 5%.

Bloei in de steden en onbehagen in de rand

In 2030 zal 60% van de wereldbevolking in steden leven. Tal van de wetenschappers en adviseurs wijzen naar de steden als het niveau van de toekomst, waar de maatschappelijke uitdagingen kunnen worden aangepakt. "If mayors ruled the world", zo luidde de veelzeggende titel van het bekende boek van (de inmiddels overleden) Benjamin Barber. Daarin keek hij vooral naar de grootsteden. De toenemende aandacht voor de steden creëert echter een

onbehagen in meer dunbevolkte of perifere regio's, ook in Vlaanderen. Daar stelt men vast dat bankkantoren wegtrekken, belbussen verdwijnen en vele kleinhandelszaken ermee ophouden. Heel wat bewoners krijgen er het gevoel dat ze over het hoofd worden gezien. Anderzijds zijn er talloze voorbeelden van sterke en levendige dorpsgemeenschappen, waar nieuwe ideeën rond buurtzorg ontkiemen en het lokale bestuur zeer nabij en betrokken is.

Jeugdcultuur is digitaal en globaal

Via sociale media gaan over de hele wereld dezelfde filmpjes viraal. In het kielzog daarvan komen games, kledingstijlen, muziek enzovoort. Culturele invloed uit Korea of Japan is bijvoorbeeld sterk aanwezig bij heel wat jongeren in Vlaanderen. Diversiteit wordt omarmd, anders zijn is een kwaliteit – wat leidt tot heel wat niches en subculturen. De diversiteit die aanwezig is bij de jongeren is in veel gemeenten nog niet voldoende merkbaar bij de medewerkers en bestuurders ervan. Of met andere woorden: de gemeente is geen spiegel van haar inwoners. In marketingtermen omgezet, betekent dit dat een lokaal bestuur een heel potentieel publiek of 'marktaandeel' niet aanboort.

3.2 Mensen wonen graag in hun gemeente

34% van de inwoners heeft veel vertrouwen in het gemeentebestuur. Het vertrouwen in het gemeentebestuur ligt hoger dan het vertrouwen in de Vlaamse (16%) en de federale overheid (11%).

In Vlaanderen geeft 90% van de inwoners aan dat ze graag wonen in hun gemeente. Slechts 4% woont er niet graag. De tevredenheid over wonen in de gemeente is ongewijzigd ten opzichte van 2017. In de centrumsteden woont 88% van de inwoners graag in hun stad.

80% van de inwoners is tevreden over de buurt waarin ze wonen. 10% van de inwoners is niet tevreden over de buurt. De tevredenheid van inwoners over hun buurt zegt veel over hoe ze de kwaliteit van hun directe woonomgeving ervaren. Sinds 2017 is ook de tevredenheid over wonen in de buurt ongewijzigd. De tevredenheid met de buurt is wat groter in de plattelandsregio's van West-Vlaanderen en in de Kempen en wat kleiner in de grootsteden, in de Denderstreek en in de Vlaamse Rand. Als mensen hinder in de buurt ervaren, staan snel rijden, zwerfvuil en sluipverkeer bovenaan in de lijst van ergernissen.

57% van de inwoners voelt zich voldoende geïnformeerd over de activiteiten, voorzieningen en nieuwe ingrepen in de gemeente en de beslissingen van het gemeentebestuur. Maar 37% van de inwoners zegt dat het gemeentebestuur voldoende inspanningen doet om de wensen van de bevolking te kennen en om hen te betrekken bij veranderingen.

3.3 De gemeente wordt digitaal

Steeds meer contacten met het gemeentebestuur zijn digitaal. De coronacrisis heeft die trend zonder twijfel versneld. 69% van de inwoners is tevreden over de digitale dienstverlening door de gemeentebesturen. Deze cijfers zeggen echter niets over de digitale kloof die ontstaat tussen wie overweg kan met deze nieuwe technologie en wie achterop blijft. "Om digitaal mee te zijn, moeten mensen vier basisdrempels overwinnen volgens Mediawijs, het Vlaams Kenniscentrum Digitale en Mediawijsheid. Dat zijn: digitale vaardigheden, betaalbare én kwalitatieve toegang tot hardware, software en internet, een goed netwerk waar je terecht kan met vragen,

en ten slotte toegankelijke digitale diensten en toepassingen. Bij mensen in armoede dreigen een aantal van die drempels samen te komen.” De coronapandemie versnelde de digitalisering van onze maatschappij, maar stelde tegelijkertijd scherper in op wie geen aansluiting vond. Volgens de barometer digitale inclusie kende 46% van de bevolking in 2021 een situatie van digitale kwetsbaarheid: 7% gebruikt geen internet en 39% heeft beperkte digitale vaardigheden.

3.4 Hoge tevredenheid over vrijetijds mogelijkheden

29% van de inwoners neemt regelmatig deel aan cultuur (festival, museum, bibliotheek, culturele activiteit of bioscoop) in de eigen gemeente. 48% doet dit occasioneel en 23% nooit. (De bevraging dateert uit september-oktober 2020, toen verschillende culturele activiteiten mogelijk waren. De bioscopen waren bijvoorbeeld open.)

57% van de inwoners zegt minstens wekelijks aan sport te doen. Daaronder verstaan we activiteiten die ten minste 20 minuten duren. 22% doet maandelijks aan sport en 21% zegt nooit te sporten.

62% van de inwoners zegt lid te zijn van een vereniging. Het vaakst gaat het om sportverenigingen, socio-culturele verenigingen en natuurverenigingen. Deelname aan het verenigingsleven is groter in grote delen van de provincies Antwerpen en West-Vlaanderen. De deelname is wat kleiner in de Vlaamse Rand.

64% van de inwoners is tevreden over de culturele voorzieningen in de gemeente – denk hierbij aan plekken waar culturele activiteiten plaatsvinden zoals film, toneel, concert, muziek enzovoort. Dat aandeel is beduidend kleiner dan drie jaar geleden, toen nog 72% tevreden was. 15% is niet tevreden over de voorzieningen. De tevredenheid in de gemeenten loopt sterk uiteen. De tevredenheid neemt toe naarmate het inwonersaantal groeit. In de centrumsteden is 80% tevreden. In de kleinste gemeenten is dit 47%. Daaraan is een kleiner aanbod wellicht niet vreemd. Ook in de Vlaamse Rand zijn minder mensen tevreden over de cultuurvoorzieningen.

3.5 Appreciatie voor groen terwijl de verharding toeneemt

Natuur en groen in de gemeente

46% van de inwoners gaat regelmatig naar een park of bos in de gemeente. 43% doet dit incidenteel en 9% nooit. In de dertien centrumsteden is dit niet veel anders dan in de rest van Vlaanderen. Uiteraard gaan inwoners ook vaak naar andere gemeenten om een park of bos te bezoeken.

78% van de inwoners is tevreden met de natuur- en groenvoorzieningen in de gemeente. Er is wel een verband met het groen in de gemeente: waar er meer groen is, zijn de mensen doorgaans ook meer tevreden met de groenvoorzieningen. In vijf gemeenten is maar 55% of minder van de inwoners tevreden over het groen in de gemeente. Anderzijds zijn er 39 gemeenten waar 90% of meer van de inwoners tevreden is.

80% van de inwoners vindt dat er voldoende groen is in de buurt.

75% van de inwoners vindt dat er voldoende plekken zijn in de buurt waar ze tot rust kunnen komen.

Verharding grondgebied groeit en aantal woningen stijgt

Een steeds groter deel van het grondgebied is bebouwd en verhard. In 2021 is 28,7% van de

totale oppervlakte in Vlaanderen bebouwd. De bebouwde oppervlakte neemt jaar na jaar toe. In 2010 bedroeg de bebouwingsgraad nog maar 26,4%.

Het woongebied neemt 16% in van de totale oppervlakte. Daarmee wordt wel 75% van het bebouwde gebied in Vlaanderen in 2021 gebruikt voor woongebied. Het woongebied groeit ook het snelst. Elk jaar neemt de bebouwde oppervlakte voor woningen met 1800 hectare toe, of 0,1% van het grondgebied. Anderzijds neemt de open ruimte in de vorm van tuinen en parken of natuur- en bosgebieden af.

Akkers en graslanden nemen in 2021 59% van het grondgebied in beslag. Dat maakt van akkers en graslanden de grootste ruimtegebruikers van Vlaanderen.

3.6 Een krappe arbeidsmarkt en stijging van kansarmoede

Veel mensen aan het werk

In 2022 lag de werkzaamheidsgraad in het Vlaamse Gewest op 76,7%. Iets meer dan drie kwart van de mensen op beroepsactieve leeftijd – dat is tussen 20 tot 64 jaar – heeft dan een betaalde baan. De werkzaamheidsgraad bij mannen lag in 2022 op 80,2%. Dat is duidelijk hoger dan bij vrouwen (73,2%). De werkzaamheidsgraad neemt jaar na jaar langzaam toe. In 2010 had 71,3% een baan.

In 2021 zijn er 197.456 werkzoekenden zonder werk in Vlaanderen. Dat is 6,2% van de inwoners tussen 15 en 64 jaar. De daling van de voorgaande jaren zet zich hiermee door. De arbeidsmarkt in Vlaanderen is één van de krapste in Europa. De schaarste is sterker bij beroepen als zorgkundigen en IT-personeel. In 2021 zijn er drie werkzoekenden zonder werk voor elke openstaande vacature. Dit is de spanningsratio. In 2010 waren er nog negen werkzoekenden voor elke openstaande vacature. Sindsdien nam het aantal vacatures toe en het aantal werkzoekenden zonder werk af.

Armoede en armoederisico

In 2021 wordt 12,7% van de kinderen in Vlaanderen geboren in een kansarm gezin. Voor het berekenen van deze index brengt het Agentschap Opgroeien zes indicatoren in kaart. Het gaat om het maandinkomen van het gezin, de opleiding van de ouders, het stimulatie-niveau van de kinderen, de arbeidssituatie van de ouders, de huisvesting en de gezondheid. Wanneer de leefomstandigheden van een gezin bij 3 of meer van die 6 criteria zich op of onder de ondergrens bevinden, dan spreekt men over kansarmoede in het gezin. Op ruim tien jaar tijd is dit aandeel bijna verdubbeld: in 2010 was dat nog 8,6%. Kinderen in de centrumsteden lopen een hoger armoederisico: in de centrumsteden ligt de mediaan op 17,4% kinderen geboren in een kansarm gezin. In vijf centrumsteden ligt dit percentage zelfs boven de 20%. Maar dit hoger risico beperkt zich niet tot de centrumsteden. Ook in elf andere gemeenten wordt meer dan 20% kinderen geboren in een kansarm gezin.

3.7 Mobiliteit

43% vindt het veilig om te fietsen in de gemeente. 33% is het daar niet mee eens. De tevredenheid is nu wel 9% kleiner dan drie jaar geleden. Er zijn grote verschillen tussen de gemeenten. Grotere tevredenheid over de fietsveiligheid is er vooral in de kustgemeenten, in de Antwerpse stadsrand en in de Kempen. Omgekeerd vinden de inwoners het minder veilig fietsen in de regio tussen Gent en Brussel.

Meer mensen verplaatsen zich duurzaam in de centrumsteden. 75% van de inwoners van de centrumsteden gaat minstens wekelijks te voet. 55% neemt minstens wekelijks de fiets voor korte afstanden. In de rest van Vlaanderen liggen deze aandelen lager. 64% van de inwoners gaat minstens één keer per week te voet, 22% minstens één keer per maand. Evenveel mensen nemen de auto als drie jaar geleden. Wel nemen meer mensen de fiets. In 20 gemeenten – vooral steden en hun randgemeenten – neemt het merendeel van de mensen een ander vervoersmiddel dan de auto.

3.8 Onderwijs

Jongeren die vroegtijdig de school verlaten zonder diploma, lopen het risico moeilijker een baan te vinden. In het schooljaar 2019-2020 verliet 9,1% van de leerlingen het secundair onderwijs zonder diploma. Dit is een afname ten opzichte van de voorgaande schooljaren. Het aandeel is over het algemeen groter in de dertien centrumsteden dan in de overige gemeenten.

In het schooljaar 2020-2021 sprak 20,2% van de leerlingen in het gewoon lager onderwijs thuis geen Nederlands. Dit aandeel is een stuk groter dan tien jaar geleden. Het aandeel dat thuis geen Nederlands spreekt, lag in het schooljaar 2011-2012 nog op 13,1%.

In 23 gemeenten spreekt meer dan een derde van de leerlingen thuis geen Nederlands. In tien gemeenten is dit zelfs meer dan 50%. Dit zijn voor een groot stuk gemeenten in de Vlaamse Rand. Maar ook in de centrumsteden spreekt ruim een derde van de leerlingen thuis een andere taal.

Bij leerlingen die niet het Nederlands als thuistaal hebben, liep het aandeel vroegtijdige schoolverlaters in het schooljaar 2019-2020 op tot 19,5%. Bij leerlingen met Nederlands als thuistaal was dit 6,7%. Vroegtijdig schoolverlaten is bovendien sterk verbonden met schoolse achterstand. In het schooljaar 2021-2022 had 22,0% van de leerlingen in het gewoon secundair onderwijs schoolse achterstand opgelopen. Zij zitten minstens één leerjaar lager dan overeenstemt met hun leeftijd. Dit aandeel is de voorbije tien jaren geleidelijk gedaald.

3.9 Samenleven

29% van de inwoners heeft veel sociaal contact. Dit betekent dat zij gemiddeld meermaals per maand sociaal contact hebben. 37% van de inwoners heeft gemiddeld één keer per maand sociaal contact. 34% heeft maar weinig sociaal contact – dit betekent minder dan maandelijks. De contacten met burens zijn minder frequent dan die met familie of vrienden. 6 op de 10 zegt nooit of slechts uitzonderlijk contact te hebben met de burens, terwijl slechts 2 op de 10 nooit of uitzonderlijk contact heeft met familie of vrienden.

16% van de inwoners zegt regelmatig vrijwilligerswerk te doen. Het afgelopen jaar besteedden ze daar wekelijks gemiddeld 5,5 uur aan.

Op basis van zes stellingen rond diversiteit kan de houding van inwoners ten opzichte van diversiteit bekeken worden. 35% van de inwoners heeft een positieve houding tegenover diversiteit. 43% is eerder neutraal en 21% staat negatief tegenover diversiteit.

12% van de inwoners geeft aan dat ze het afgelopen jaar met discriminatie in aanraking gekomen zijn. Discriminatie omwille van geslacht en herkomst komen het meest voor. 6% voelde zich het afgelopen jaar gekwetst, beledigd of benadeeld vanwege zijn of haar geslacht, 5% vanwege zijn of haar herkomst. Discriminatie omwille van een beperking of omwille van seksuele geaardheid komen minder voor.

Meer info

Voor meer informatie

www.vvsg.be

Chris Peeters, stafmedewerker jeugd en sport, chris.peeters@vvsg.be

Henk Keygnaert, stafmedewerker vrije tijd, henk.keygnaert@vvsg.be

Lieselot Decalf, stafmedewerker cultuur en erfgoed lieselot.decalf@vvsg.be

Met dank aan

Henk Keygnaert, Chris Peeters, Gregory Vercauteren, Ties Bekaert

Eindredactie: Lieselot Decalf

Met de gewaardeerde steun van:

Bataljong, cult!, Cultuurconnect, De Federatie, Demos, FARO,

Netwerk Lokaal Sportbeleid, OP/TIL, publiq en VVBAD

Over de VVSG

De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten vzw is het steunpunt, de belangenbehartiger en de beweging van de lokale besturen. Alle 300 gemeenten en OCMW's in Vlaanderen zijn lid, naast vele politiezones en intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Een huis van vertrouwen dat zijn leden advies en begeleiding verleent, informatie op maat geeft, opleiding en vorming verzorgt, ontmoetingsdagen organiseert en andere ondersteunende diensten biedt. Meer dan 10.000 politici en ambtenaren volgen elk jaar een studiedag of een opleiding bij de VVSG.

Een uitgave van de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten

VVSG vzw • Bischoffsheimlaan 1-8 • 1000 Brussel
juni 2023

VVSG